

Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim, Wydział Humanistyczny

NATALIA CHAHRAK

ORCID: 0000-0002-1583-2278

nchahrak@ajp.edu.pl

*Nauka w sytuacji kryzysowej: luki edukacyjne młodzieży
ukraińskiej w realiach wojny*

Learning in Crisis: Learning Losses Among Ukrainian Youth in the Reality of War

PROPOZYCJA CYTOWANIA: Chahrak, N. (2025). Nauka w sytuacji kryzysowej: luki edukacyjne młodzieży ukraińskiej w realiach wojny. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 38(4), 17–34. DOI: 10.17951/j.2025.38.4.17-34.

ABSTRAKT

W obliczu trwającego konfliktu zbrojnego w Ukrainie sytuacja edukacyjna młodzieży została poważnie zakłócona. Wojna nie tylko wpływa na życie codzienne, lecz także prowadzi do powstawania licznych luk edukacyjnych, które mogą mieć długofalowe konsekwencje dla przyszłości młodego pokolenia. W niniejszym artykule przedstawiono wyzwania, z jakimi mierzą się uczniowie w warunkach kryzysowych, a także zaproponowano rozwiązania mające na celu złagodzenie skutków tych trudności.

Badanie przeprowadzono w 2025 roku wśród 120 nauczycieli ukraińskich szkół ponadpodstawowych z regionów relatywnie mniej dotkniętych bezpośrednimi działaniami wojennymi, w których proces kształcenia odbywa się w większości w trybie stacjonarnym i bez długotrwałych przerw, co umożliwia analizę funkcjonowania systemu edukacji w warunkach względnej ciągłości pracy szkół. Badanie miało na celu identyfikację charakteru, przyczyn oraz konsekwencji luk edukacyjnych w sytuacji kryzysowej. W badaniu wykorzystano metodę PAPI oraz autorski kwestionariusz ankietowy, co pozwoliło uchwycić zarówno aspekty dydaktyczne, jak i psychospołeczne analizowanego zjawiska.

Wyniki wskazują, że luki edukacyjne mają charakter wielowymiarowy. Najczęściej obserwowane są: trudności z koncentracją i spadek motywacji do nauki, braki programowe wynikające z przerw w edukacji, a także pogłębione deficyty u uczniów przesiedlonych i starszej młodzieży. Do głównych przyczyn należą: stres i trauma, brak stabilności codziennego życia, przerwy w nauce oraz nauczanie zdalne. Konsekwencje obejmują nie tylko osłabienie wyników w nauce, lecz także symptomy traumy, apatię, problemy w komunikacji społecznej i brak zainteresowań, co utrudnia rozwój osobisty młodzieży.

W artykule podkreślono potrzebę kompleksowych działań kompensacyjnych obejmujących zarówno strategie dydaktyczne, jak i działania psychospołeczne. Zaznaczono, że bez systemowych

interwencji istnieje ryzyko trwałego utrwalenia luk edukacyjnych, co w przyszłości negatywnie wpłynie na kapitał ludzki oraz proces odbudowy kraju.

Słowa kluczowe: luki edukacyjne; psychospołeczny wymiar edukacji; wojna w Ukrainie

WPROWADZENIE

Konflikt zbrojny w Ukrainie, którego początek datuje się na rok 2014, wywarł istotny i długotrwały wpływ na życie milionów obywateli, w szczególności dzieci oraz młodzieży. Według szacunków organizacji międzynarodowych ponad 473 mln osób niepełnoletnich – co odpowiada jednej szóstej globalnej populacji dzieci – zamieszkuje obecnie obszary dotknięte konfliktami zbrojnymi (Peace Research Institute Oslo, 2024). Współczesna rzeczywistość charakteryzuje się największą liczbą aktywnych konfliktów od zakończenia II wojny światowej (Institute for Economics & Peace, 2024), a udział dzieci żyjących w strefach objętych działaniami wojennymi niemal się podwoił: z ok. 10% w latach 90. XX wieku do blisko 19% obecnie (Institute for Economics & Peace, 2024). Dane te wskazują na istotne zwiększenie skali zagrożeń dla bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w warunkach globalnych kryzysów humanitarnych oraz polityczno-militarnych. Według danych UNICEF od początku pełnoskalowych działań wojennych potwierdzono śmierć bądź obrażenia ponad 2520 dzieci (UNICEF, 2025), przy czym należy podkreślić, że rzeczywista liczba ofiar jest prawdopodobnie wyższa, ponieważ dostępne statystyki obejmują wyłącznie przypadki zweryfikowane przez ONZ.

Od początku pełnoskalowej inwazji na Ukrainę (luty 2022) edukacja dzieci i młodzieży stała się jednym z najbardziej dotkniętych obszarów życia społecznego. W literaturze przedmiotowej badacze i organizacje międzynarodowe analizują jednocześnie rozmiar oraz charakter przerw w nauce, mechanizmy powstawania tzw. *learning loss*, determinanty dostępu do edukacji w kraju i za granicą oraz psychospołeczne konsekwencje wojny, które pośrednio pogłębiają luki edukacyjne.

W warunkach konfliktu zbrojnego kluczowymi mechanizmami powstawania luk edukacyjnych są: przerywanie ciągłości nauczania (np. przerwy semestralne, ewakuacje), ograniczony dostęp do nauczycieli i materiałów oraz zróżnicowany dostęp do technologii (sprzęt, łącze, kompetencje cyfrowe). Badania opisują, że chociaż doświadczenia z edukacji zdalnej w okresie pandemii COVID-19 dostarczyły pewnych narzędzi adaptacyjnych, to jednak wojenne warunki (przerwy prądu, bezpieczeństwo, mobilność rodzin) znacząco obniżają skuteczność nauczania online. W wielu analizach zwraca się uwagę, że cyfrowy podział (*digital divide*) odtwarza i wzmacnia istniejące nierówności socjoekonomiczne, zwłaszcza pomiędzy uczniami w miejscach intensywnych działań zbrojnych a tymi w relatywnie bezpieczniejszych rejonach lub poza krajem (Karakai, Hatsko, 2025).

Rosnący zestaw badań empirycznych wskazuje, że traumatyczne doświadczenia związane z wojną (zagrożenie życia, strata bliskich, chroniczny stres, wewnętrzne lub zewnętrzne przesiedlenie) prowadzą do istotnego pogorszenia zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży (lęk, PTSD, depresja), co bezpośrednio obniża koncentrację, motywację, a także zdolność do uczenia się (Székely, Flores-Ceceña, Hevia, Calderón, 2024). Badania kliniczne i populacyjne nad nastolatkami ukraińskimi dokumentują zwiększone wskaźniki objawów psychicznych oraz potrzebę integrowania wsparcia psychospołecznego z programami edukacyjnymi, by minimalizować długoterminowe luki w osiągnięciach szkolnych (Goto, Pinchuk, Kolodezhny, Pimenova, Kano, Skokauskas, 2024).

W literaturze zwraca się uwagę na znaczącą rolę kadry pedagogicznej w adaptacji systemów do warunków kryzysu: szkolenia z zakresu nauczania w warunkach kryzysowych, umiejętności wspierania uczniów z doświadczeniem traumy, adaptacja programów nauczania oraz stosowanie skróconych lub modularnych ścieżek nauczania w celu uznawania wcześniejszych osiągnięć uczniów przesiedlonych. Ponadto doniesienia organizacji międzynarodowych i analiz praktyk krajowych wskazują na rosnące wykorzystanie partnerstw międzynarodowych, NGO i technologii (w tym inicjatyw wspieranych przez UNESCO/ Global Education Coalition) w celu przywrócenia ciągłości nauki i oferowania zasobów wyrównawczych. Jednak skala potrzeb przewyższa obecne możliwości realizacyjne i wymaga długoterminowego finansowania oraz koordynacji (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2025).

KONTEKST WOJNY I EDUKACJI

Edukacja, jako fundament rozwoju społecznego i indywidualnego, znalazła się w sytuacji szczególnego kryzysu. Warto jednak zauważyć, że wojna w Ukrainie w sposób bezprecedensowy wpłynęła na system edukacyjny, ujawniając zarówno jego podatność na kryzysy, jak i zdolność do adaptacji. Kontekst wojny i edukacji w Ukrainie obejmuje nie tylko materialne zniszczenia, ale też zjawiska społeczne oraz psychologiczne. Skala wyzwań edukacyjnych jest ściśle związana z sytuacją humanitarną, masową migracją ludności oraz ciągłymi zagrożeniami bezpieczeństwa. Kontekst ten można przedstawić w kilku powiązanych wymiarach.

Po pierwsze, zniszczenia infrastruktury edukacyjnej. Od początku rosyjskiej inwazji celem ataków stały się m.in. szkoły, przedszkola i uczelnie wyższe. Według danych UNESCO (2025) i Ministerstwa Oświaty Ukrainy setki placówek zostało całkowicie zniszczonych, a tysiące poważnie uszkodzonych. W wielu regionach budynki szkolne pełnią funkcję schronów, magazynów lub punktów pomocy humanitarnej, co dodatkowo ogranicza ich dostępność dla uczniów. W okresie ostatnich trzech lat uszkodzeniu lub całkowitemu zniszczeniu uległo ponad 1600 placówek oświatowych oraz blisko 790 instytucji ochrony zdrowia, co w sposób zasadniczy

ograniczyło dostęp dzieci i młodzieży do podstawowych usług edukacyjnych oraz medycznych (UNICEF, 2025). Szacuje się, że miliony uczniów i uczennic zmuszonych zostało do nauki w trybie zdalnym, hybrydowym lub w szkołach zagranicznych. Tego rodzaju destabilizacja stwarza poważne ryzyko powstawania luk edukacyjnych, których konsekwencje mogą rzutować na całe pokolenie.

Po drugie, edukacja w trybie ciągłego zagrożenia życia i adaptacja systemu do warunków wojennych. Po trzech latach wojny na pełną skalę i jedenastu latach konfliktu we wschodniej części kraju rodziny zostały rozdzielone, a dzieciństwo zniszczone. Młodzież na Ukrainie zmaga się z poważnym kryzysem zdrowia psychicznego oraz edukacji. Tragicznym jest fakt, iż od lutego 2022 roku co piąte dziecko na Ukrainie straciło krewnego lub przyjaciela. Ponad 1,2 mln dzieci nie ma dostępu do stacjonarnego nauczania w pełnym wymiarze godzin, a dzieci na obszarach frontowych zmuszone są spędzać do 5000 godzin – co odpowiada prawie siedmiu miesiącom – w schronieniu pod ziemią (UNICEF Australia, 2025).

Dominującą formą stała się edukacja zdalna oraz hybrydowa oparta na platformach cyfrowych. Jednak brak stabilnego dostępu do Internetu, przerwy w dostawach prądu i brak sprzętu komputerowego w wielu gospodarstwach domowych sprawiają, że nie wszyscy uczniowie mogą w pełni korzystać z tych rozwiązań. Edukacja w trybie ciągłego zagrożenia życia ma istotny wpływ na zdrowie psychiczne uczniów i nauczycieli. Kluczowe jest, aby programy edukacyjne zawierały elementy wsparcia psychologicznego, pomagające radzić sobie ze stresem i traumą, a system edukacyjny stał się odporny na wstrząsy i potrafił dostosować się do zmieniających się okoliczności, zapewniając nieprzerwany dostęp do nauki dla wszystkich uczniów.

Analizy kilku instytucji międzynarodowych i artykuły naukowe wskazują, że zakłócenia szkolne mogą przełożyć się na istotne straty w osiągnięciach szkolnych – m.in. wskazuje się na utratę równoważną wielu miesiącom nauki, co w niektórych modelach odpowiada spadkowi rzędu kilkunastu czy nawet kilkudziesięciu punktów PISA (Programme for International Student Assessment). Badania kwantyfikujące luki edukacyjne w kontekście ukraińskim wykorzystują kombinację danych administracyjnych, ocen zewnętrznych oraz badań porównawczych w krajach przyjmujących. Wyniki potwierdzają istotne, choć heterogeniczne, spadki kompetencji, zwłaszcza w przedmiotach wymagających ciągłości (matematyka, czytanie ze zrozumieniem) (World Bank, 2022).

I po trzecie, psychospołeczny wymiar edukacji. Szkoła w warunkach wojny pełni funkcję nie tylko instytucji dydaktycznej, ale również miejsca wsparcia psychologicznego i socjalnego. Obecność rówieśników, nauczycieli i mentorów sprzyja budowaniu poczucia bezpieczeństwa. Równocześnie jednak doświadczenie alarmów lotniczych, bombardowań czy separacji od rodziców wpływa destrukcyjnie na proces uczenia się i koncentracji. Doświadczenia wojenne, trauma, utrata bliskich i niepewność jutra utrudniają proces uczenia się. Kryzys

emocjonalny przekłada się na obniżenie koncentracji, motywacji i zdolności poznawczych. Edukacja w tych realiach staje się procesem wielowymiarowym, którego podstawowym celem jest nie tylko przekaz wiedzy, ale przede wszystkim ochrona młodzieży przed marginalizacją i utratą perspektyw życiowych.

PSYCHOSPOŁECZNE SKUTKI KONFLIKTU ZBROJNEGO DLA DZIECI I MŁODZIEŻY

Wojna postawiła dzieci i nastolatków w obliczu głębokiej straty i niedostatku, co miało znaczący wpływ na ich rozwój oraz samopoczucie w krytycznych okresach życia. Dowody wskazują na dwa kluczowe etapy rozwoju dziecka. Pierwsze lata życia kładą podwaliny pod wszystko, co następuje później – sposób poruszania się, myślenia, komunikacji i nawiązywania kontaktów z innymi. Te wczesne lata kształtują ich przyszłe samopoczucie, potencjał i możliwości. Jednak trzylatki na Ukrainie znają tylko wojnę.

Drugi krytyczny etap przypada na czas dojrzewania, kiedy nastolatki doświadczają gwałtownego rozwoju fizycznego i poznawczego, niespotykanego od wczesnego dzieciństwa. Zaczynają wchodzić w interakcje ze światem w nowy sposób, podejmować ryzyko, uczyć się nowych umiejętności oraz doświadczać nieznanych emocji. Ten okres może być impulsem do innowacji i osiągnięć, ale jednocześnie naraża je na różne ryzyka. W Ukrainie dzieci i młodzież zmagają się z przedłużającym się lękiem, stresem oraz izolacją od rówieśników (UNICEF Australia, 2025).

Literatura psychologiczno-pedagogiczna wskazuje, że traumatyczne doświadczenia (ekspozycja na przemoc, utrata bliskich, chroniczny stres) obniżają zdolność koncentracji, motywację i adaptację szkolną – co pośrednio potęguje deficyty poznawcze i spadki wyników (Goto i in., 2024). Badania dotyczące potrzeb zdrowia psychicznego i barier wdrażania MHPSS (*mental health and psychosocial support*) w ośrodkach przyjmujących ukraińskich uchodźców ukazują znaczne obciążenia systemowe oraz niedostateczną skalę interwencji dostosowanych do profilu uczniów (Olechno, Weinreich, Frankova, Purgato, Bartucz, Barbui, Kłymchuk, Čavojská, Kucukozkan, Maximets, Mooren, Patania, Sijbrandij, Witteveen, van der Ven, 2025). W praktyce brak wystarczającego wsparcia psychospołecznego zwiększa kosztorys czynników ryzyka pogłębiania się luk edukacyjnych.

Wpływ konfliktów zbrojnych na dzieci i młodzież jest zjawiskiem złożonym obejmującym zarówno konsekwencje psychologiczne, jak i społeczne. Sytuacja w Ukrainie stanowi współczesny przykład, który uwidacznia skalę i różnorodność tych następstw. Nastolatki – będące w kluczowym etapie rozwoju – doświadczają licznych stresorów: utraty poczucia bezpieczeństwa, zagrożenia życia, rozłąki z rodziną, migracji czy przerwania procesu edukacji (Derluyn, Broekaert, Schuyten, De Temmerman, 2009). Takie doświadczenia sprzyjają pojawieniu się zaburzeń psychicznych, w tym zespołu stresu pourazowego (PTSD), depresji, zaburzeń

lękowych i problemów dysocjacyjnych (Kazlauskas, Gegieckaite, Domanskaite-Gota, Motiejunaite, Zelviene, 2022).

Oprócz konsekwencji psychologicznych konflikty zbrojne wywołują również poważne skutki społeczne. Młodzież narażona na długotrwałe przemocowe środowisko często rozwija zachowania agresywne, postawy aspołeczne czy skłonność do przemocy. Przymusowe przesiedlenia i migracje dodatkowo pogłębiają problemy związane z integracją społeczną, poczuciem tożsamości oraz utratą więzi kulturowych i wspólnotowych.

Zrozumienie tych reakcji wymaga uwzględnienia etapów rozwoju społeczno-emocjonalnego i poznawczego, ponieważ sposób, w jaki dzieci i młodzież odpowiadają na traumę, zależy od ich wieku i poziomu rozwoju (Joshi, O'Donnell, 2003). Dodatkowo przemoc wojenna i akty terrorystyczne nierzadko uruchamiają złożoną kaskadę negatywnych doświadczeń, obejmującą m.in. utratę bliskich, przymusowe migracje, ograniczenie dostępu do edukacji, a także gwałtowne zmiany w codziennym funkcjonowaniu i systemie wartości społecznych. Tak wielowymiarowe straty i stresory wpływają głęboko na ciało, umysł i mózg dziecka, wywołując skoordynowaną reakcję całego organizmu (Joshi, O'Donnell, 2003).

Badania dotyczące wpływu konfliktów zbrojnych na zdrowie psychiczne nastolatków wskazują, że doświadczenia te mają długofalowe konsekwencje. Traumatyczne przeżycia młodzieży w takich warunkach można podzielić na dwie kategorie: nagłe, nieoczekiwane wydarzenia oraz długotrwałe, niekorzystne okoliczności. Oba rodzaje doświadczeń sprzyjają rozwojowi nieadaptacyjnych strategii zachowania (Fernando, Ferrari, 2013; Joshi, O'Donnell, 2003; Murthy, Lakshminarayana, 2006). Do najczęściej obserwowanych należą zaburzenia lękowe, depresja, zespół stresu pourazowego (PTSD), a także zaburzenia dysocjacyjne, które mogą przejawiać się poprzez dobrowolną izolację społeczną, depersonalizację, derealizację, niechęć do komunikacji czy nawet zespół katatoniczny. Wśród problemów behawioralnych szczególnie istotne są zaburzenia zachowania obejmujące agresję, postawy aspołeczne i przestępcze oraz skłonność do stosowania przemocy. Objawy stresu obejmują również ogólne poczucie strachu i lęku, nawracające myśli dotyczące przeżytego ataku, skłonności do unikania, symptomy fizjologiczne, objawy depresyjne, zaburzenia w codziennym funkcjonowaniu oraz trudności w nawiązywaniu relacji i zaufania do innych (Norris, Friedman, Watson, Byrne, Diaz, Kaniasty, 2002; Shamai, Ron, 2009).

Warto zauważyć, że wyniki badań dotyczące wpływu wieku i płci na nasilenie objawów PTSD wśród dzieci i młodzieży są niejednoznaczne. Część z nich wskazuje, że starsze dzieci doświadczają silniejszych objawów niż młodsze, podczas gdy inne sugerują odwrotną zależność. Podobne rozbieżności dotyczą płci – niektóre badania wykazują, że dziewczęta zgłaszają wyższy poziom stresu pourazowego niż chłopcy, natomiast inne nie potwierdzają istotnych różnic między płciami (Malas, Ortiz-Aguayo, Giles, 2017).

Charakterystyczny dla wpływu wojny na zdrowie psychiczne dzieci i młodzieży jest fakt, że objawy depresji oraz zaburzeń lękowych rozwijające się w wyniku doświadczeń traumatycznych mają tendencję do narastania wraz z upływem czasu. Traumatyczne przeżycia związane z wojną wywierają długotrwałe konsekwencje na funkcjonowanie psychiczne – im dłużej trwa konflikt, tym poważniejsze obserwuje się objawy kliniczne (Murthy, Lakshminarayana, 2006).

Należy podkreślić, że skutki traumy są modyfikowane przez czynniki środowiskowe. Wsparcie emocjonalne ze strony rodziny, stabilność otoczenia i dostęp do edukacji znacznie zmniejszają ryzyko wystąpienia trwałych zaburzeń psychicznych (Miller, Rasmussen, 2010). Sytuacja ta unaocznia, że edukacja w warunkach wojny ma charakter nie tylko formalny, ale również egzystencjalny – staje się narzędziem podtrzymywania poczucia normalności i nadziei.

LUKI EDUKACYJNE W REALIACH WOJNY

Według definicji Huong i Na-Jatturas termin „luki edukacyjne” definiuje się jako „[...] jakąkolwiek konkretną lub ogólną utratę wiedzy i umiejętności lub cofnięcie się w postępach akademickich, najczęściej spowodowaną długotrwałymi przerwami lub nieciągłością w edukacji ucznia” (Huong, Na-Jatturas, 2020). W ramach koncepcji „luk edukacyjnych” można wyróżnić trzy powiązane ze sobą komponenty: straty w nauce (dotyczące wiedzy, umiejętności, zdolności, postaw itp.), straty wychowawcze oraz straty psychologiczne (np. spowolnienie tempa rozwoju osobowości).

Straty (luki) w nauce odnoszą się do spadku wiedzy, umiejętności lub postępów ucznia w nauce w dłuższym okresie, często na skutek dłuższych przerw w szkole lub zakłóceń w jego rutynie edukacyjnej. Straty te mogą objawiać się zapomnianiem wcześniej nauczonego materiału lub pozostawaniem w tyle za oczekiwanym poziomem postępu w nauce. Luki edukacyjne to różnica między oczekiwanymi efektami uczenia się a rzeczywistymi wskaźnikami uzyskanymi po ich zmierzeniu.

Straty wychowawcze można opisać jako naruszenie rozwoju osobistego i społecznego dziecka, które wynika z niezgodności naukowej oraz metodologicznej z wyzwaniami społecznymi lub z systematycznego naruszenia celów procesu wychowawczego. Prowadzi to do deformacji osobistych wartości i wzorców zachowań dziecka czy nastolatka.

Straty psychologiczne to zaburzenia objawiające się depresją, wzmożonym lękiem, niepokojem, utratą motywacji do nauki, apatią, dezorientacją oraz brakiem uwagi.

W warunkach stanu wojennego straty edukacyjne mogą wynikać z różnych czynników, które można podzielić na zewnętrzne i wewnętrzne.

Czynniki zewnętrzne obejmują różnorodne zjawiska, które wpływają na ogólną jakość edukacji, jednak nie są bezpośrednio związane z procesem

dydaktycznym. Przykłady takich elementów to: zniszczenie infrastruktury, ograniczenia w dostępie do zasobów dydaktycznych, a także zakłócenia w działalności instytucji edukacyjnych spowodowane konfliktem zbrojnym. Ponadto edukacja w warunkach ciągłego zagrożenia życia (częste alarmy oraz ataki, które towarzyszą czasom wojny) może prowadzić do braku poczucia bezpieczeństwa uczniów i nauczycieli, co dodatkowo wpływa na ich zdolność do nauki.

Z kolei czynniki wewnętrzne odnoszą się do aspektów związanych z samym procesem edukacyjnym w kontekście kryzysu. Wśród nich można wymienić: przebywanie w stanie permanentnego stresu i niepokoju; obniżony poziom motywacji uczniów, który może wynikać z traumatycznych doświadczeń i lęków związanych z sytuacją wojenną, a także modyfikacje w formie i programach nauczania, które są dostosowane do specyficznych warunków. Ponadto problemy z utrzymaniem ciągłości procesu dydaktycznego, wynikające z częstych zmian kadry nauczycielskiej czy też trudności w organizacji zajęć, mogą znacząco wpływać na efektywność nauki.

W rezultacie zarówno czynniki zewnętrzne, jak i wewnętrzne przyczyniają się do strat edukacyjnych, które mogą mieć długofalowe konsekwencje dla jakości kształcenia oraz rozwoju kompetencji uczniów, w tym kompetencji społecznych w długoterminowej perspektywie.

METODOLOGIA

Celem niniejszego badania jest identyfikacja oraz szczegółowy opis charakteru i uwarunkowań luk edukacyjnych wśród młodzieży ukraińskiej, która uczy się w warunkach konfliktu zbrojnego. Szczególną uwagę poświęcono czynnikom zewnętrznym i wewnętrznym, które wpływają na proces edukacyjny w kontekście kryzysu. Analiza ta ma na celu zrozumienie mechanizmów dotyczących luk edukacyjnych oraz ich konsekwencji dla rozwoju uczniów, co jest niezbędne dla opracowania skutecznych strategii wsparcia edukacyjnego i psychologicznego w realiach wojny.

Badanie koncentrowało się na poznaniu opinii nauczycieli szkół ponadpodstawowych (klas 10–11, uczniów w wieku 16–17 lat) w zakresie ich doświadczeń oraz spostrzeżeń dotyczących wyzwań, z jakimi boryka się młodzież szkolna w obliczu kryzysu. W szczególności starano się zrozumieć, w jaki sposób sytuacja konfliktowa wpływa na motywację, zaangażowanie i zdolności adaptacyjne młodzieży.

Dla realizacji celu badawczego sformułowano konkretne problemy badawcze, które ukierunkowały analizę empiryczną. Pytania te miały na celu zrozumienie, jakie konkretne trudności napotykają uczniowie w codziennym funkcjonowaniu edukacyjnym oraz jak te trudności przekładają się na ich ogólny rozwój osobisty i akademicki. Analizowane były również aspekty socjalizacji w środowisku edukacyjnym oraz rola wsparcia ze strony rodziny i społeczności lokalnych w przeciwdziałaniu negatywnym skutkom wojny.

Pytania badawcze:

- 1) Jakie są główne obszary luk edukacyjnych wśród młodzieży ukraińskiej dotkniętej wojną?
- 2) W jaki sposób przerwy w nauce i przesiedlenie wewnętrzne wpływają na ciągłość oraz jakość kształcenia?
- 3) Jakie czynniki psychospołeczne oddziałują na zdolność młodzieży do uczenia się i pogłębianie lub redukovanie luk edukacyjnych?
- 4) Jakie strategie wsparcia edukacyjnego stosują szkoły i nauczyciele w kraju oraz w jakim stopniu ograniczają one luki edukacyjne?

W badaniu zastosowano metodę badawczą PAPI oraz ankietę jako narzędzie badawcze. Zbieranie danych oparto na autorskim kwestionariuszu, który został przygotowany specjalnie na potrzeby niniejszego projektu badawczego. Ankieta umożliwiła zebranie informacji dotyczących poglądów i obserwacji nauczycieli na temat charakteru, przyczyn i skali luk edukacyjnych oraz skuteczności i szczegółów interwencji wspierających uczniów, którzy zdobywają edukację w warunkach ciągłego zagrożenia życia. Szczególny nacisk położono na zrozumienie potrzeb i wyzwań, z jakimi borykają się uczniowie, oraz na identyfikację efektywnych strategii wsparcia, które mogą zostać wdrożone w kontekście edukacji w obliczu kryzysu. W ramach badania analizowano nie tylko aspekty akademickie, ale także psychospołeczne, takie jak motywacja, emocjonalne reakcje na sytuację konfliktową oraz relacje międzyludzkie w środowisku szkolnym.

Zbieranie danych przeprowadzono w maju i czerwcu 2025 roku. Badaniem objęto 120 respondentów – nauczycieli przedmiotu ogólnokształcącego szkół ponadpodstawowych w regionach mniej dotkniętych wojną (obwody iwanofrankowski i lwowski). Dobór regionów objętych badaniem był determinowany uwarunkowaniami organizacyjnymi, względami bezpieczeństwa realizacji badań terenowych oraz dostępnością respondentów w okresie prowadzenia badania. W warunkach trwającego konfliktu zbrojnego pełna generalizacja wyników na obszar całej Ukrainy pozostaje ograniczona, ponieważ część terytorium kraju znajduje się pod okupacją, rozległe obszary pozostają w strefie intensywnych działań wojennych, a w niektórych regionach doszło do znaczących zniszczeń infrastruktury, co uniemożliwia prowadzenie systematycznych badań terenowych i pozyskanie porównywalnych danych.

W związku z powyższym badanie skoncentrowano na regionach relatywnie mniej dotkniętych bezpośrednimi działaniami wojennymi, w których – pomimo częstych alarmów lotniczych oraz okresowych przerw w dostawach energii elektrycznej, wody i ogrzewania – proces kształcenia odbywa się w większości w trybie stacjonarnym i bez długotrwałych przerw, co umożliwia analizę funkcjonowania systemu edukacji w warunkach względnej ciągłości pracy szkół. Okoliczność tę należy traktować jako jedno z ograniczeń przeprowadzonego badania.

Kwestionariusz składa się m. in. z takich części:

- 1) Obserwacje dotyczące luk edukacyjnych (skala Likerta 1–5: 1 – zdecydowanie nie, 2 – raczej nie, 3 – nie mam zdania, 4 – raczej tak, 5 – zdecydowanie tak).
- 2) Przyczyny luk edukacyjnych (skala Likerta).
- 3) Skutki psychospołeczne i ich wpływ (skala 1–3: 1 – tak, w wysokim stopniu/ w pełnym zakresie, 2 – w średnim stopniu/ częściowo, 3 – nie).
- 4) Interwencje i praktyki wyrównawcze (pytania półotwarte).

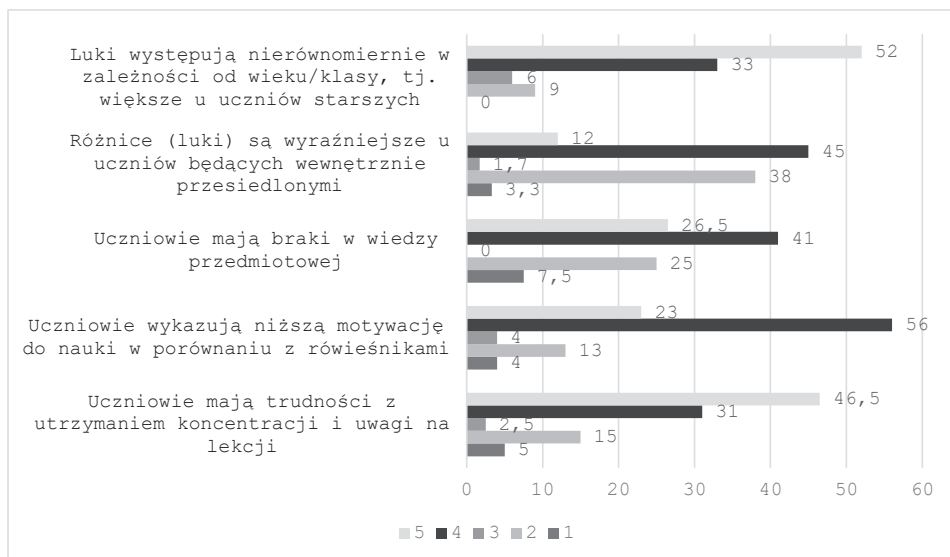
W ramach badania zgromadzono podstawowe dane dotyczące charakterystyki respondentów, jednak projekt badawczy nie był ukierunkowany na analizę różnic wyników w zależności od specjalizacji przedmiotowej ani poziomu doświadczenia zawodowego nauczycieli, gdyż zasadniczym celem badania była ogólna identyfikacja charakteru oraz uwarunkowań luk edukacyjnych w warunkach kryzysu. Jednocześnie struktura próby charakteryzowała się znaczną jednorodnością – ponad 92% respondentów (111 osób) stanowili nauczyciele z doświadczeniem zawodowym w przedziale 10–20 lat – co dodatkowo ograniczało możliwości prowadzenia pogłębionych analiz porównawczych w tym zakresie. W konsekwencji brak analiz różnicowych według specjalizacji oraz stażu pracy należy traktować jako jedno z ograniczeń przeprowadzonego badania.

WYNIKI BADAŃ ORAZ ICH INTERPRETACJA

W celu oceny wpływu uczenia się w warunkach konfliktu zbrojnego na poziom i charakter luk edukacyjnych wśród młodzieży ukraińskiej przeanalizowano odpowiedzi nauczycieli dotyczące strat w aspektach wiedzy, wychowania i rozwoju osobistego uczniów. Wyniki jednoznacznie wskazują na znaczący spadek zaangażowania uczniów w proces edukacyjny oraz na pogłębiające się różnice w dostępie do jakościowej edukacji, co prowadzi do wyraźnych luk w umiejętnościach oraz wiedzy u młodzieży szkolnej w porównaniu do kompetencji obserwowanych przed rozpoczęciem działań wojennych.

Sekcja A. Obserwacje dotyczące luk edukacyjnych

- A1. Uczniowie mają trudności z utrzymaniem koncentracji i uwagi na lekcji.
- A2. Uczniowie wykazują niższą motywację do nauki w porównaniu z tą przed wojną.
- A3. Uczniowie mają braki w wiedzy przedmiotowej (konkretne luki programowe wynikające z przerw w nauce).
- A4. Różnice (luki) są wyraźniejsze u uczniów będących wewnątrznie przesiedlonymi.
- A5. Luki występują nierównomiernie w zależności od wieku/ klasy, tj. większe u uczniów starszych.

Wykres 1. Obserwacje dotyczące luk edukacyjnych (dane w %)

Skala Likerta 1–5: 1 – zdecydowanie nie, 2 – raczej nie, 3 – nie mam zdania, 4 – raczej tak, 5 – zdecydowanie tak

Źródło: opracowanie własne.

Dane jasno wskazują, że kryzys zbrojny wpływa zarówno na aspekty poznawcze (zdobywanie wiedzy), jak i psychospołeczne (motywacja, relacje, zdrowie psychiczne) uczniów. Ponad 3/4 nauczycieli – 77,5% – zauważyło poważne trudności uczniów w utrzymaniu uwagi na lekcji. Przyczyną tego mogą być stres, zmęczenie związane z alarmami i brakiem spokojnego snu, a także brak stabilności środowiska edukacyjnego.

Razem niemal 80% respondentów (56% – „raczej tak”, 23% – „zdecydowanie tak”) wskazało na znaczący spadek motywacji w porównaniu do okresu sprzed wojny. Motywacja uczniów jest istotnie niższa w porównaniu z rówieśnikami z okresu przedwojennego. To potwierdza, że konflikt zbrojny nie tylko zaburza proces dydaktyczny, ale też osłabia psychiczne nastawienie młodzieży do uczenia się.

Luki w wiedzy przedmiotowej potwierdziło 67,5% – ponad dwie trzecie badanych. Straty te są szczególnie niebezpieczne, ponieważ mają charakter programowy i mogą narastać w kolejnych etapach edukacji.

To, że uczniowie przesiedleni wewnątrznie są bardziej narażeni na utratę ciągłości nauki, co skutkuje większymi brakami niż u ich rówieśników pozostających w stabilniejszym otoczeniu, wskazało 57% nauczycieli. Nauczyciele również zauważyli, że największe luki edukacyjne występują wśród uczniów starszych (klasy 10–11) – 85% badanych odnotowało ten czynnik. To szczególnie

alarmujące, ponieważ uczniowie w klasach końcowych stoją przed egzaminami i wyborem dalszej ścieżki edukacyjnej lub zawodowej.

Sekcja B. Przyczyny luk edukacyjnych

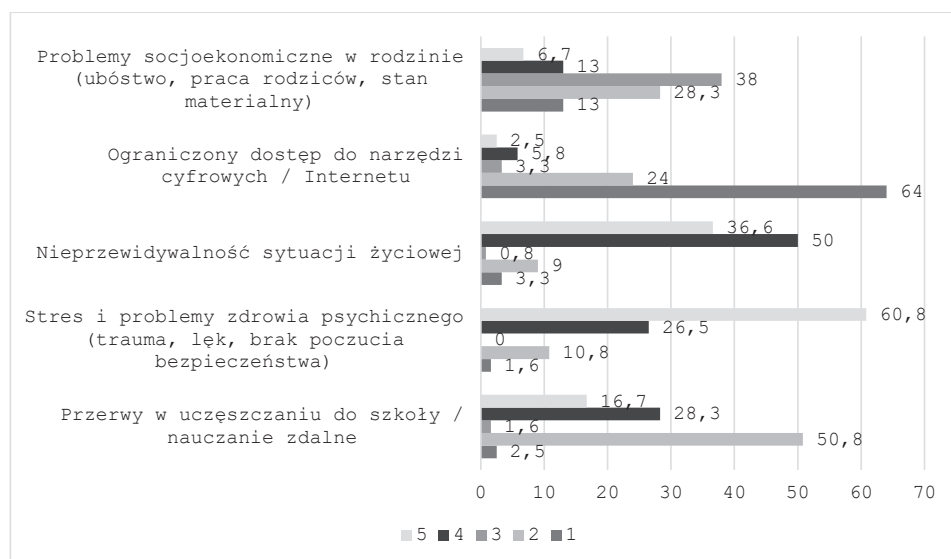
B1. Przerwy w uczęszczaniu do szkoły/ nauczanie zdalne.

B2. Stres i problemy zdrowia psychicznego (trauma, lęk, brak poczucia bezpieczeństwa).

B3. Nieprzewidywalność sytuacji życiowej.

B4. Ograniczony dostęp do narzędzi cyfrowych/ Internetu.

B5. Problemy socjoekonomiczne w rodzinie (ubóstwo, praca rodziców, stan materialny).

Wykres 2. Przyczyny luk edukacyjnych (dane w %)

Skala Likerta 1–5: 1 – zdecydowanie nie, 2 – raczej nie, 3 – nie mam zdania, 4 – raczej tak, 5 – zdecydowanie tak

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie analizy danych można stwierdzić, że takie problemy jak stres, trauma, brak poczucia bezpieczeństwa oraz niestabilność życiowa odgrywają fundamentalną rolę w określaniu skuteczności edukacyjnej uczniów. Aż 87% respondentów wskazało, że czynniki te znacząco wpływają na straty edukacyjne. Uczniowie, którzy doświadczają traumatycznych sytuacji lub stresujących okoliczności, mają trudności z koncentracją oraz motywacją do nauki. Brak stabilności w życiu w największym stopniu przyczynia się do obniżenia wydajności edukacyjnej.

Okolo 87% badanych uznało nieprzewidywalność życia codziennego za najważniejszy czynnik luk edukacyjnych. Niestabilność, brak rutyny oraz zmiany w codziennym życiu prowadzą do problemów z koncentracją na nauce i planowaniem dalszego kształcenia.

Przerwy w nauce oraz nauczanie zdalne za kluczowe czynniki luk edukacyjnych uznało 45% nauczycieli. Warto podkreślić, że choć ta forma nauczania może być innowacyjnym rozwiązaniem, nie zawsze dostarcza odpowiedniego wsparcia uczniom, co może prowadzić do obniżenia efektywności edukacyjnej.

Brak dostępu do technologii i Internetu nie jest uznawany za istotną przyczynę luk edukacyjnych – tylko 8% respondentów zauważyło ten problem. Z kolei 20% badanych podkreśliło, że trudności finansowe związane z pogarszającą się sytuacją materialną rodzin mają znaczący wpływ na edukację młodzieży szkolnej.

Wymienione czynniki wskazują na złożoność problemu luk edukacyjnych, które wynikają z interakcji wielu aspektów życia uczniów. Każdy z tych elementów wymaga szczególnej uwagi oraz działań mających na celu zminimalizowanie negatywnych skutków dla procesu edukacyjnego. Najpoważniejsza przyczyna luk edukacyjnych leży jednak w obszarze poczucia bezpieczeństwa, a także w związanym z tym stresem, lęku oraz nieprzewidywalności sytuacji życiowej wśród młodzieży.

Badania ukazują spójny obraz zależności między konkretnymi trudnościami uczniów (wykres 1) a czynnikami, które je powodują (wykres 2). Zestawienie obu zbiorów danych pozwala wskazać mechanizmy powstawania luk edukacyjnych w warunkach wojny.

Tabela 1. Analiza porównawcza: obserwacje i przyczyny luk edukacyjnych

Luki edukacyjne	Obserwacja W1	Przyczyny W2	Interpretacja
trudności z koncentracją i uwagą	79% nauczycieli dostrzega problemy z koncentracją uczniów	dominują stres, trauma i brak poczucia bezpieczeństwa oraz nieprzewidywalność sytuacji życiowej	niemożność skupienia się na lekcji to efekt psychologicznych obciążeń wojny – codziennego stresu, zagrożenia życia i destabilizacji
spadek motywacji do nauki	79% nauczycieli zauważa niższą motywację	problemy psychiczne, nieprzewidywalność sytuacji życiowej oraz przerwy w nauce	brak stabilności w nauce i trauma prowadzą do zniechęcenia, apatii i utraty sensu edukacji wśród młodzieży
braki w wiedzy przedmiotowej	67,5% respondentów wskazuje na luki programowe	stres, trauma, brak poczucia bezpieczeństwa, niestabilność życiowa oraz przerwy w nauce i nauczanie zdalne	luki w wiedzy mają charakter strukturalny – są skutkiem braku poczucia bezpieczeństwa i niestabilności życiowej oraz nauczania zdalnego, które utrudnia efektywną naukę

nierówności wśród przesiedlonych uczniów	57% nauczycieli wskazuje na większe luki u uczniów przesiedlonych	nieprzewidywalność sytuacji oraz problemy socjoekonomiczne rodzin	przesiedlenia pogłębiają braki edukacyjne, bo uczniowie tracą ciągłość nauki, a rodziny często znajdują się w trudniejszej sytuacji materialnej i psychologicznej
nierównomierność luk zależnie od wieku/ klasy	85% wskazuje, że starsi uczniowie mają większe luki	przerwy w nauce, nauczanie zdalne i stres kumulują się, a ich konsekwencje stają się najbardziej widoczne w końcowych klasach, gdzie materiał jest trudniejszy, a presja egzaminacyjna większa	najbardziej zagrożona jest młodzież u progu dorosłości, której luki edukacyjne mogą utrudnić dalsze kształcenie i wejście na rynek pracy

Źródło: opracowanie własne.

Sekcja C. Skutki psychospołeczne i ich wpływ na rozwój osobisty młodzieży szkolnej

C1. W jakim stopniu obserwujesz u uczniów symptomy związane z traumą, stresującymi doświadczeniami, które utrudniają naukę?

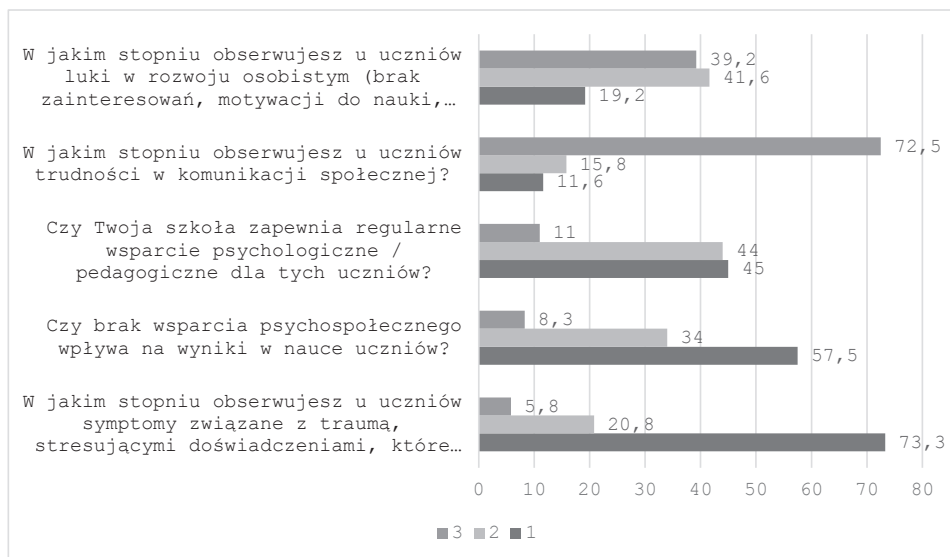
C2. Czy brak wsparcia psychospołecznego wpływa na wyniki w nauce uczniów?

C3. Czy Twoja szkoła zapewnia regularne wsparcie psychologiczne/ pedagogiczne dla tych uczniów?

C4. W jakim stopniu obserwujesz u uczniów trudności w komunikacji społecznej?

C5. W jakim stopniu obserwujesz u uczniów luki w rozwoju osobistym (brak zainteresowań, motywacji do nauki, apatia, dezorientacja)?

Aż 73% nauczycieli dostrzega symptomy traumy i stresu jako najistotniejsze czynniki utrudniające proces edukacyjny oraz przyczyny strat w obszarze osiągnięć edukacyjnych. Dodatkowo 21% badanych identyfikuje te zjawiska jako znaczące źródło luk edukacyjnych. Ponad połowa respondentów, bo aż 57,5%, wskazuje, że brak wsparcia psychologicznego wywiera jednoznacznie niekorzystny wpływ na wyniki w nauce oraz na rozwój osobisty młodzieży; 45% nauczycieli potwierdziło, że szkoła zapewnia regularne wsparcie psychologiczne, a 44% ocenia jego jakość na poziomie dostatecznym. Około 27% badanych nauczycieli zauważyło problemy w relacjach społecznych wśród uczniów. Ponadto aż 60,8% respondentów obserwuje takie zjawiska jak zanik zainteresowań, apatia oraz dezorientacja wśród młodzieży.

Wykres 3. Skutki psychospołeczne i ich wpływ na rozwój osobisty młodzieży szkolnej (dane w %)

Skala 1–3: 1 – tak, w wysokim stopniu/ w pełnym zakresie, 2 – w średnim stopniu/ częściowo, 3 – nie

Źródło: opracowanie własne.

WNIOSKI

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że wojna generuje luki edukacyjne poprzez mechanizmy wieloczynnikowe, które działają równocześnie na poziomie dydaktycznym, psychospołecznym i organizacyjnym. Na proces uczenia się młodzieży wpływają równocześnie czynniki poznawcze (utrata ciągłości nauki), psychiczne (trauma, stres) oraz społeczne (rozpad środowiska edukacyjnego, przesiedlenia). Problemy te są szczególnie dotkliwe w przypadku starszej młodzieży, która powinna przygotowywać się do egzaminów oraz przejść do dorosłego życia.

Jednocześnie niedostateczny poziom wsparcia psychologicznego oraz brak systemowych działań wyrównawczych mogą prowadzić do trwałego pogłębienia nierówności edukacyjnych. Zgromadzone dane sugerują pilną potrzebę wdrożenia kompleksowych interwencji obejmujących zarówno działania dydaktyczne (programy uzupełniające), jak i psychospołeczne (terapia, mentoring, wsparcie dla rodzin). Najbardziej dotknięci są uczniowie przesiedleni i starsza młodzież – to grupy wymagające priorytetowego wsparcia. Bez systemowych działań kompensacyjnych i psychologicznych istnieje ryzyko, że obecne deficyty utrwalą się i przełożą na niższe szanse życiowe całego pokolenia.

Skuteczne przeciwdziałanie tym zjawiskom wymaga podejścia kompleksowego: wdrożenia programów wyrównawczych i kompensacyjnych, zapewnienia powszechnego dostępu do pomocy psychologicznej, wzmocnienia infrastruktury cyfrowej oraz zaangażowania rodzin, społeczności lokalnych i instytucji międzynarodowych. Edukacja musi stać się jednym z priorytetów polityki państwa i odbudowy społecznej, gdyż od jej jakości zależy przyszłość całego pokolenia młodych Ukraińców.

Na podstawie wyników badania przedstawimy rekomendacje, które mogłyby zapobiec utrwaleniu się deficytów obecnie grożących całemu pokoleniu młodzieży ukraińskiej.

I. W obszarze dydaktycznym

- 1) Programy wyrównawcze i kompensacyjne – wprowadzenie dodatkowych zajęć uzupełniających dla uczniów z największymi brakami, zwłaszcza przesiedlonych.
- 2) Elastyczne modele nauczania – łączenie edukacji stacjonarnej, zdalnej i hybrydowej tak, aby uczniowie mieli możliwość kontynuowania nauki mimo przerw związanych z zagrożeniami wojennymi.
- 3) Indywidualizacja pracy – tutoring, mentoring i praca w małych grupach dla uczniów najbardziej narażonych na luki.

II. W obszarze psychospołecznym

- 1) Systemowe wsparcie psychologiczne i pedagogiczne – zapewnienie stałej obecności psychologów w szkołach, z możliwością terapii indywidualnej i grupowej.
- 2) Programy rozwoju osobistego – zajęcia integracyjne, warsztaty budowania odporności psychicznej i umiejętności społecznych.
- 3) Wsparcie rodzin – działania skierowane do rodziców i opiekunów (np. grupy wsparcia), które zwiększają szanse na stabilizację środowiska domowego.

III. W obszarze technologicznym

- 1) Platformy edukacyjne z materiałami wyrównawczymi – centralne repozytorium zasobów dydaktycznych, do którego uczniowie i nauczyciele mieliby darmowy dostęp.

IV. W obszarze instytucjonalnym i politycznym

- 1) Priorytet edukacji w polityce państwa oraz wsparcie międzynarodowe – zaangażowanie organizacji międzynarodowych w organizowanie programów edukacyjnych oraz psychologicznych.
- 2) Monitoring i ewaluacja – regularne badania diagnozujące luki edukacyjne oraz ocenę skuteczności wdrażanych interwencji.

BIBLIOGRAFIA

- Derluyn, I., Broekaert, E., Schuyten, G., De Temmerman, E. (2009). Mental Health Problems in Separated Refugee Adolescents. *The Journal of Adolescent Health*, 44(3), 291–297. DOI: 10.1016/j.jadohealth.2008.07.016
- Fernando, C., Ferrari, M. (2013). *Handbook of Resilience in Children of War*. Springer.
- Goto, R., Pinchuk, I., Kolodezhny, O., Pimenova, N., Kano, Y., Skokauskas, N. (2024). Mental Health of Adolescents Exposed to the War in Ukraine. *JAMA Pediatrics*, 178(5), 480–488. DOI: 10.1001/jamapediatrics.2024.0295.
- Huong, L.T., Na-Jatturas, T. (2020). The COVID-19 Induced Learning Loss – What Is It and How It Can Be Mitigated? *The Education and Development Forum*. 2020. <https://www.ukfiet.org/2020/the-covid-19-induced-learning-loss-what-is-it-and-how-it-can-be-mitigated/> [dostęp: 20.07.2025].
- Institute for Economics & Peace (2024). *Highest Number of Countries Engaged in Conflict since World War II. Vision of Humanity*. <https://www.visionofhumanity.org/highest-number-of-countries-engaged-in-conflict-since-world-war-ii/> [dostęp: 11.07.2025].
- Joshi, P.T., O'Donnell, D.A. (2003). Consequences of Child Exposure to War and Terrorism. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 6(4), 275–292. DOI: 10.1023/B:CCFP.0000006294.88201.68.
- Karakai, A., Hatsko, V. (2025). Online Learning in Ukraine: How It Works and Whether Knowledge Levels Are Declining (Part 2). <https://voxukraine.org/en/online-learning-in-ukraine-how-it-works-and-whether-knowledge-levels-are-declining-part-2> [dostęp: 20.07.2025].
- Kazlauskas, E., Gegieckaite, G., Domanskaite-Gota, V., Motiejunaite, A., Zelviene, P. (2022). Trauma Exposure and Factors Associated with ICD-11 PTSD and complex PTSD in adolescence: A Cross-Cultural Study in Japan and Lithuania. *Epidemiology and Psychiatric Sciences*, 31, e49. DOI: 10.1017/S2045796022000282.
- Malas, N., Ortiz-Aguayo, R., Giles, L. (2017). Pediatric Somatic Symptom Disorders. *Current Psychiatry Reports*, 19(11). DOI: 10.1007/s11920-017-0760-3.
- Miller, K., Rasmussen, A. (2010). War Exposure, Daily Stressors, and Mental Health in Conflict and Post-Conflict Settings: Bridging the Divide Between Trauma-Focused and Psychosocial Frameworks. *Social Science and Medicine*, 70(1), 7–16. DOI: 10.1016/j.socscimed.2009.09.029.
- Murthy, S., Lakshminarayana, R. (2006). Mental Health Consequences of War: A Brief Review of Research Findings. *World Psychiatry*, 5(1), 25–30.
- Norris, F.H., Friedman, M.J., Watson, P.J., Byrne, C.M., Diaz, E., Kaniasty, K. (2002). 60,000 Disaster Victims Speak: Part 1. An Empirical Review of the Empirical Literature, 1981–2001. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*, 65(3), 207–239. DOI: 10.1521/psyc.65.3.207.20173.
- Olechno, E., Weinreich, K.J., Frankova, I., Purgato, M., Bartucz, M., Barbui, C., Klymchuk, V., Čavojská, K., Kucukozkan, E., Maximets, N., Mooren, T., Patania, F., Sijbrandij, M., Witteveen, A.B., van der Ven, E. (2025). Mental Health Needs and Implementation Barriers for Psychosocial Support Among Forcibly Displaced Ukrainians in Poland, Romania, and Slovakia: A Qualitative Analysis. *Frontiers in Psychiatry*, 16, Article 1623255. DOI: 10.3389/fpsyt.2025.1623255.
- Peace Research Institute Oslo (2024). *473 Million Children Live in Conflict Zones*. <https://www.prio.org/comments/1152> [dostęp: 20.07.2025].
- Shamai, M., Ron, P. (2009). Helping Direct and Indirect Victims of National Terror: Experiences of Israeli Social Workers. *Qualitative Health Research*, 19(1), 42–54. DOI: 10.1177/1049732308327350.
- Székely, M., Flores-Ceceña, I., Hevia, F., Calderón, D. (2024). Measuring Learning Losses from Delayed Return to School: Evidence from Mexico. *International Journal of Educational Development*, 106, 102998. DOI: 10.1016/j.ijedudev.2024.102998.

- UNESCO (2025). *How UNESCO's Global Education Coalition Supports Learning Continuity in Ukraine*. <https://www.unesco.org/en/articles/how-unescos-global-education-coalition-supports-learning-continuity-ukraine> [dostep: 20.07.2025].
- UNICEF Australia (2025). *The Impact of War on Ukraine's Children*. https://www.unicef.org.au/stories/three-year-ukraine-war?srsId=AfmBOorJFdO8xv9WXWE1eXDX2i7Jo_5gjkmez7VC0qycII2sN8zLFX_ [dostep: 7.08.2025].
- UNICEF (2025). *Ukraine: Death and Destruction Are Permanent Constants in Children's Lives*. <https://www.unicef.ch/en/current/news/2025-02-21/ukraine-death-and-destruction-are-permanent-constants-children-s-lives> [dostep: 7.08.2025].
- World Bank (2022). *Education: Impact of the War in Ukraine. Ukraine Sectoral Briefs*. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099945306202211104/pdf/P1775870809f1d04d0844c0e-7042abf0eb5.pdf> [dostep: 11.07.2025].

ABSTRACT

In the face of the ongoing armed conflict in Ukraine, the educational situation for young people has been severely disrupted. The war not only affects daily life but also leads to the emergence of numerous educational gaps that may have long-term consequences for the future of the younger generation. This article will present the challenges students face in crisis conditions, as well as proposed solutions aimed at alleviating the effects of these difficulties.

The study, conducted in 2025 among 120 teachers from Ukrainian upper-secondary schools located in regions relatively less affected by direct military hostilities – where the educational process has been carried out predominantly in an in-person format and without prolonged interruptions, enabling an analysis of the functioning of the education system under conditions of relative continuity of school operations – aimed to identify the nature, causes, and consequences of educational gaps in a crisis situation. The PAPI method and an original questionnaire were used, capturing both didactic and psychosocial aspects of the phenomenon.

The results indicate that educational gaps are multidimensional. The most commonly observed issues include difficulties with concentration and a decline in motivation to learn, curricular gaps resulting from interruptions in education or online learning, as well as deepened deficits among displaced students and older youth. The main causes are: stress and trauma, lack of stability in daily life, and online learning. The consequences include not only weakened academic performance but also symptoms of trauma, apathy, difficulties in social communication, and lack of interests, which hinder the personal development of young people.

The article emphasizes the need for comprehensive compensatory actions, including both didactic strategies and psychosocial interventions. It is noted that without systemic interventions, there is a risk of permanently entrenching educational deficits, which will negatively impact human capital and the country's recovery process in the future.

Keywords: learning losses; psychosocial dimension of education; war in Ukraine